

## Πύλη μνήμης ως εργαλείο για τη διαμόρφωση ενός τοπίου μνήμης | Η περίπτωση της πλατείας Ελευθερίας Θεσσαλονίκης

Ιωάννης Παναγιώτου - 15/10/2023

### Διπλωματική Εργασία

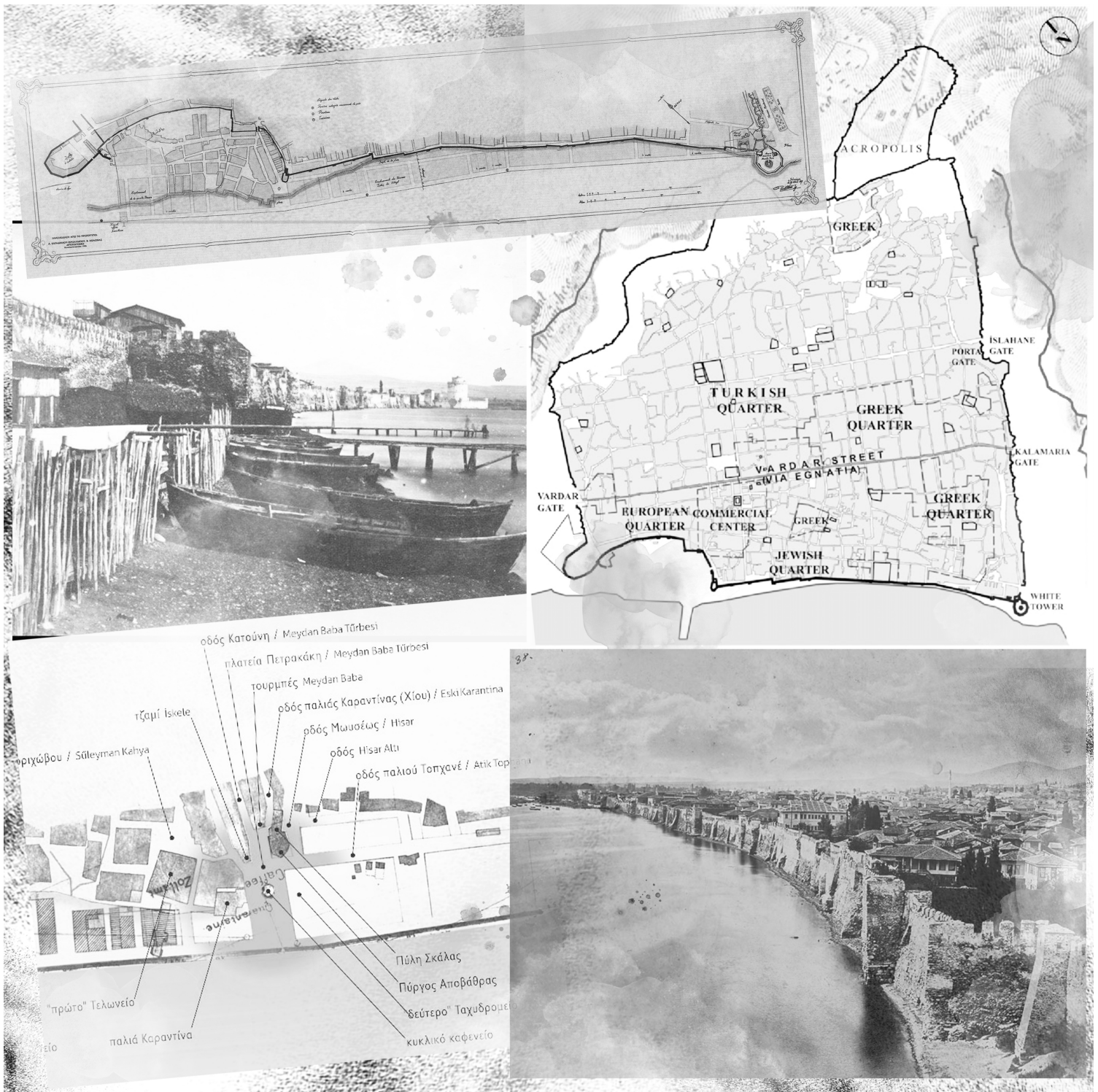
Φοιτητής: Ιωάννης Παναγιώτου

Επιβλέπων Καθηγητής: Τέλλιος Αναστάσιος

Ημερομηνία: Φεβρουάριος 2023

Πολυτεχνική Σχολή ΑΠΘ, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, AdvancedDesign - ManifestosPayback 4th circle

Το θέμα που πραγματεύεται η διπλωματική εργασία είναι η Πλατεία Ελευθερίας, που αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα αστικού κενού τα τελευταία εκατόν πενήντα περίπου χρόνια στην πόλη της Θεσσαλονίκης. Είναι ένας τόπος με τεράστιο φορτίο ιστορικής και συλλογικής μνήμης.

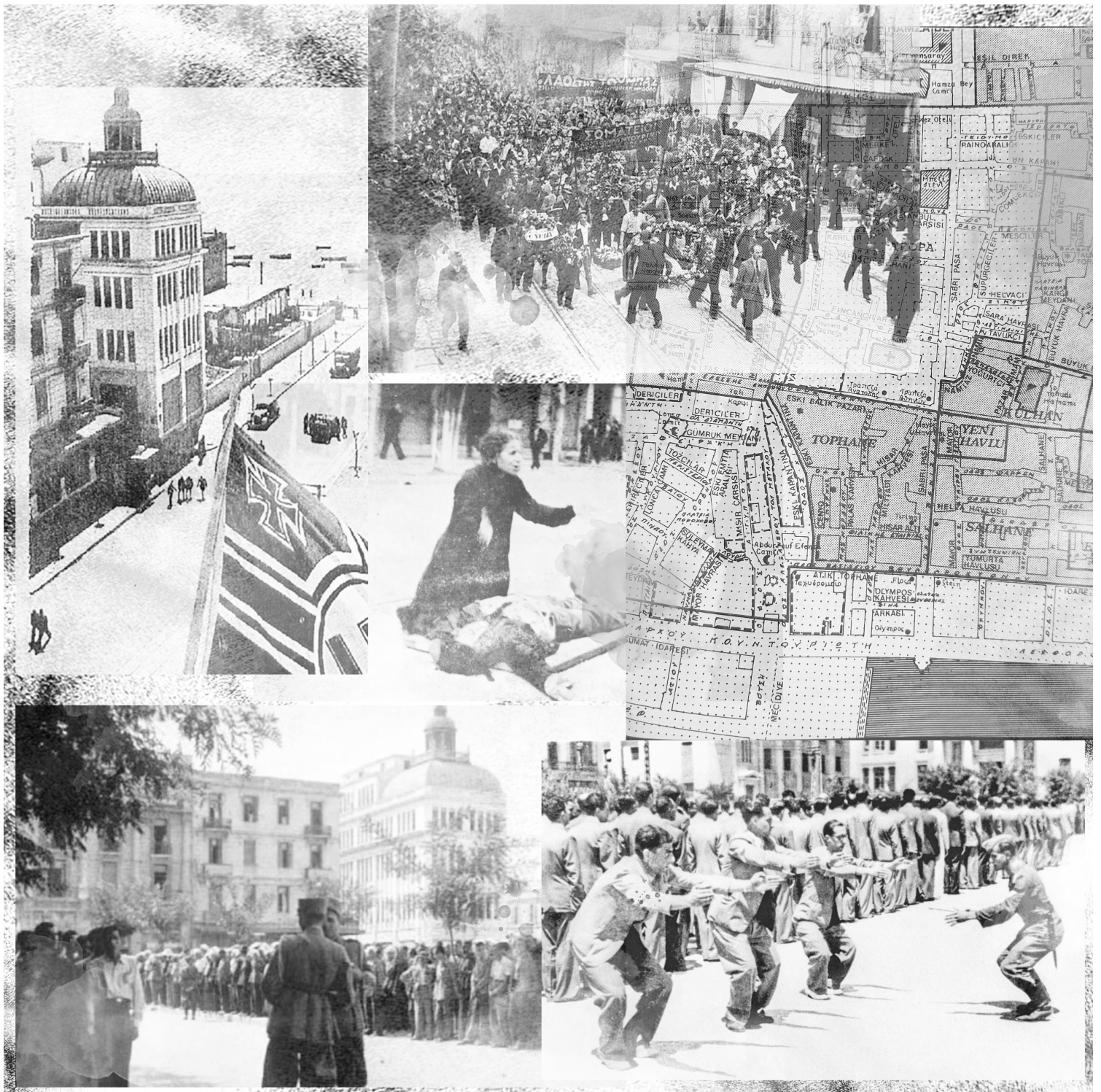


Την περιοχή της πλατείας όπως τη γνωρίζουμε σήμερα διέσχιζε το οθωμανικό τείχος της πόλης, που εκτεινόταν παράλληλα με τη θάλασσα και σχεδόν σε άμεση επαφή με αυτήν. Έτσι, ένα μέρος της πλατείας ήταν κάποτε θάλασσα. Μετά το 1870, κατά τη μετάβαση από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό, η Οθωμανική Διοίκηση της πόλης προχώρησε στην κατεδάφιση του τείχους για λόγους ποιότητας ζωής των χώρων πίσω αυτό.

Παράλληλα, η διοίκηση της εποχής, επανασχεδιάζοντας με βάση τα δυτικά πρότυπα, προχώρησε στη δημιουργία του σημερινού λιμανιού της πόλης, κάνοντας εκτεταμένα έργα επιχωμάτωσης της θάλασσας. Έτσι δημιουργήθηκε ο χώρος που βρίσκεται σήμερα η πλατεία.

Έκτοτε η περιοχή είναι θαλάσσια πύλη της Θεσσαλονίκης, κάτι που συμβαίνει μέχρι και σήμερα. Πολλούς αιώνες πριν, εβραϊκός πληθυσμός αναπτύχθηκε στην ευρύτερη περιοχή που βρίσκεται σήμερα η πλατεία.





Κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του 20ού αιώνα, σημειώθηκαν εκεί σημαντικά πολιτικά γεγονότα, όπως η μεγάλη συγκέντρωση απεργών το 1936. Επίσης, εκεί το 1942 οι Εβραίοι ταπεινώθηκαν από τους Γερμανούς Ναζί.

Επιλέγοντας την Πλατεία Ελευθερίας ως αντικείμενο μελέτης, επιχειρείται η αναζωπύρωση της συζήτησης για τον επανασχεδιασμό της περιοχής. Αυτός ο χώρος δεν πρέπει να παραμείνει χώρος στάθμευσης όπως είναι τα τελευταία εκατό περίπου χρόνια.

## Η Πλατεία Ελευθερίας

- είναι ο πρώτος σημαντικός δημόσιος χώρος που συναντούν οι επισκέπτες που φτάνουν με πλοίο στη Θεσσαλονίκη στην παραλιακή είσοδο της πόλης,
- μπορεί να είναι ένα από τα σημεία ενδιαφέροντος για όσους εισέρχονται στην πόλη οδικώς.

- αξίζει να αναζητηθεί ένα από τα κομμάτια της πρόσφατης ιστορικής μνήμης της πόλης που έχει χαθεί εκεί.

Τη διπλωματική απασχόλησε η έννοια της Πύλης και ιδιαίτερα μιας Ψηφιακής Πύλης που θα ξεκινά από έναν φυσικό χώρο όπως ένα pavilion, το οποίο θα τοποθετηθεί σε έναν ανασχεδιασμένο δημόσιο χώρο

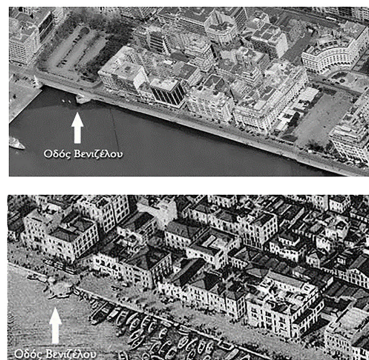
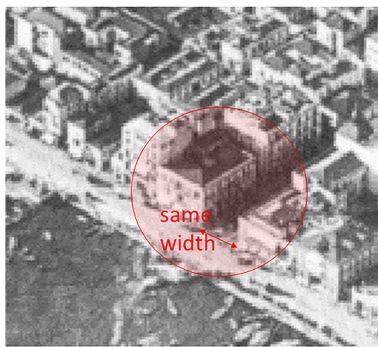
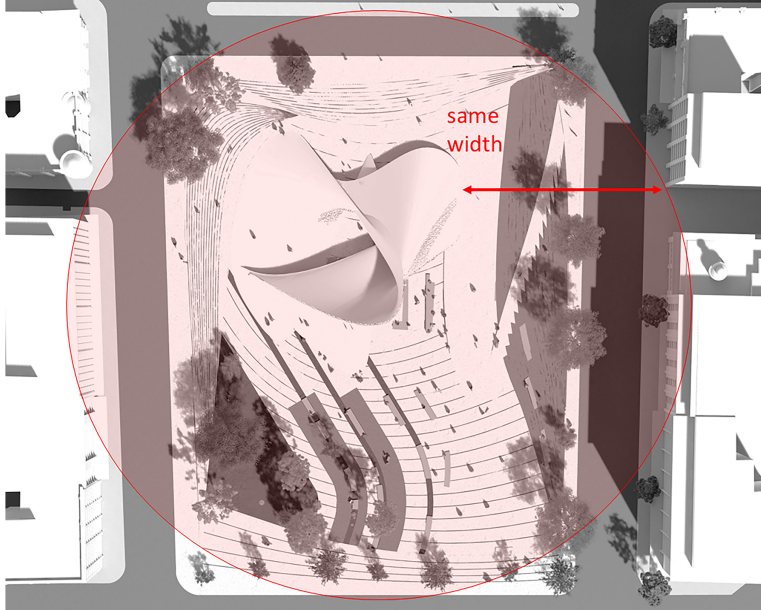
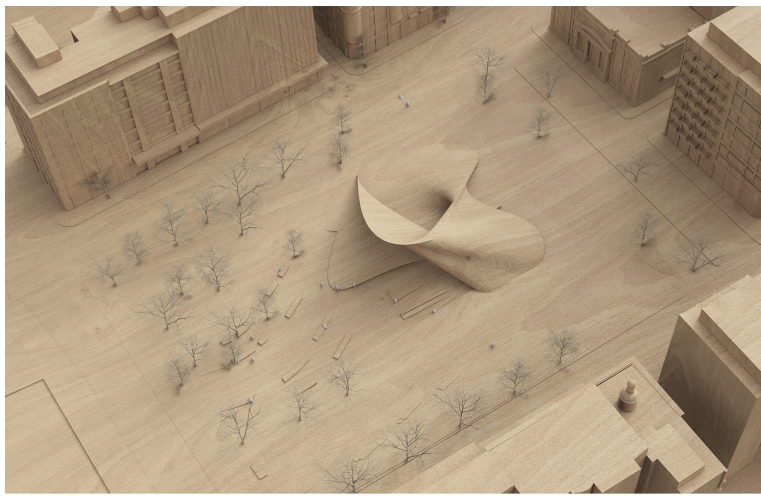
Η ψηφιακή πύλη και η ανασχεδιασμένη πλατεία θα δώσουν το έναυσμα για την αναβίωση στοιχείων της μνήμης διαφορετικών εποχών. Θα απελευθερωθούν στοιχεία του παρελθόντος που θα συνθέσουν ένα τοπίο μνήμης μέσα από μια ηλεκτρονική εφαρμογή επαυξημένης πραγματικότητας για φορητές συσκευές.

Αυτό θα επιτευχθεί με την ανασύνθεση των προσώπων συγκεκριμένων κτιρίων μπροστά από την πλατεία μέσα από αναφορές, όπως η μεγάλη φωτιά της Θεσσαλονίκης, οι διώξεις των Εβραίων, η ζωή στη θάλασσα, τα κύματα και τα πανιά των ψαράδων.

Ο επανασχεδιασμός των προσώπων έγινε με τη δημιουργία εικόνων μέσω της πλατφόρμας Τεχνητής Νοημοσύνης Stubble Diffusion με αποτέλεσμα να αναζητηθεί η σχεδιαστική υπερβολή και όχι η μετριοπάθεια, ως στοιχείο μανιφέστου, ως στοιχείο υπερβολής.

Στόχος είναι η αφήγηση των σημαντικότερων γεγονότων, η αφύπνιση της συλλογικής μνήμης και η επαναδιατύπωση της ιστορικής μνήμης. Μετατρέποντας τελικά το μέρος σε μια εικονική πύλη προς την πόλη, τη θάλασσα και την ίδια τη μνήμη.



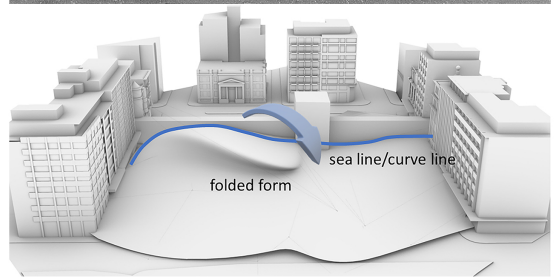
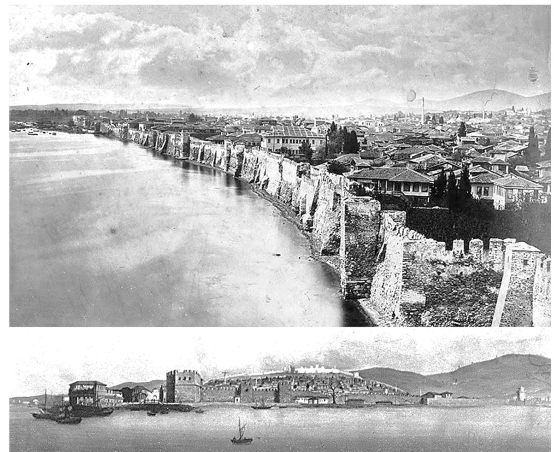
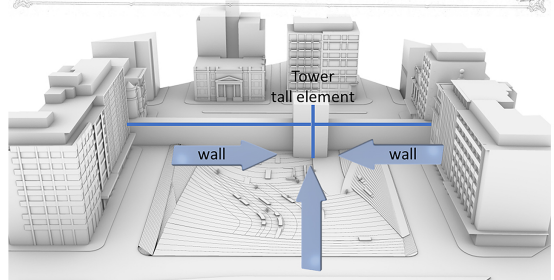
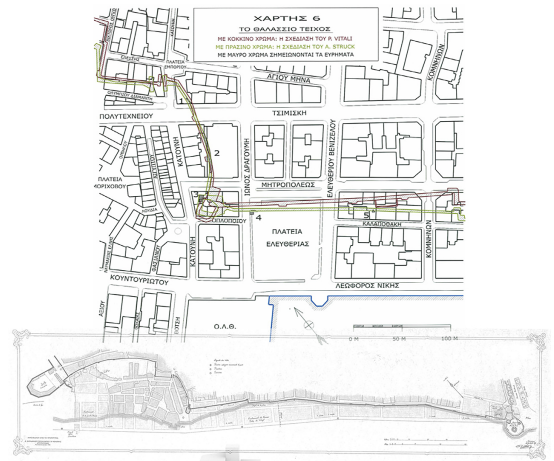
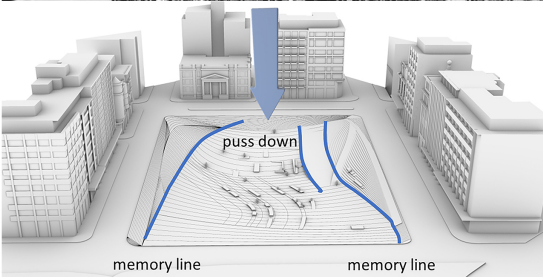
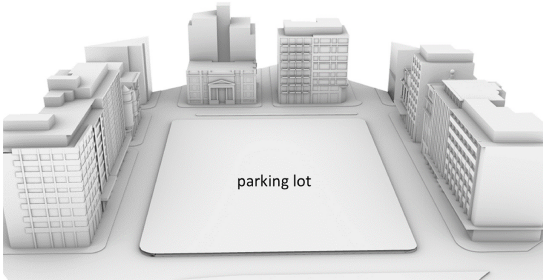
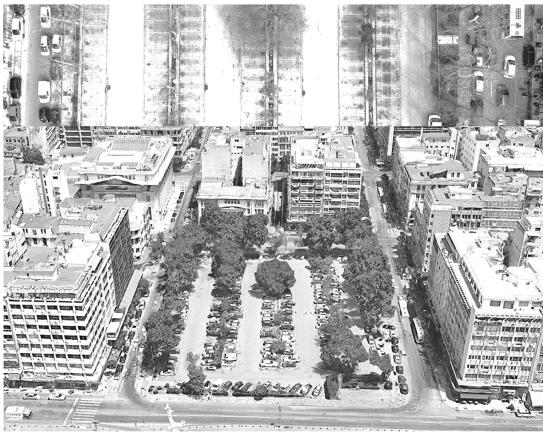


Ιστορικές έρευνες και αναφορές αποδεικνύουν ότι στις αρχές του περασμένου αιώνα η πλατεία Ελευθερίας πριν από τη μεγάλη φωτιά ήταν η διαπλάτυνση της σημερινής οδού Βενιζέλου. Στη νέα προσέγγιση του επανασχεδιασμού του χώρου, βρίσκουμε ξανά το πλάτος της πλατείας όπως ήταν πριν από την πυρκαγιά, οργανώνοντας ένα μέρος της πρόσβασης σε αυτόν τον άξονα.

Μετά τη μεγάλη πυρκαγιά του 1917, μόνο το κτίριο Στάιν παρέμεινε ανέπαφο στην περιοχή, ενώ όλα τα άλλα γύρω κτίρια μετατράπηκαν σε ερείπια. Οι προσπάθειες μερικής ανακατασκευής κάποιων καταστημάτων δεν ήταν μόνιμες και με τη σταδιακή εφαρμογή του σχεδίου Ebrar, η περιοχή της πλατείας άλλαξε τη γεωμετρία της. Έτσι δημιουργήθηκε η σημερινή γεωμετρία του οικοδομικού τετραγώνου της πλατείας Ελευθερίας.

Από τη διαγραμματική προσέγγιση διαφαίνεται η πρόθεσή να βυθιστεί η μεγαλύτερη έκταση της πλατείας, έτσι ώστε να συναντήθουμε συμβολικά με την ιστορική μνήμη. Με αφετηρία αυτήν την χειρονομία, επιλέγονται οι χαράξεις στο έδαφος και η διαχείριση των επιπέδων και των βασικών προσβάσεων μέσα από τον προσδιορισμό των γραμμών της μνήμης. Αυτές είναι οι γραμμές που σχημάτισαν οι Εβραίοι άνδρες το 1942 όταν αναγκάστηκαν από τους Ναζί να συγκεντρωθούν στην πλατεία. Η ανάμνηση αυτής της «ανθρωπογεωμετρίας» αποτυπώνεται στις βασικές χαράξεις του αστικού σχεδιασμού.

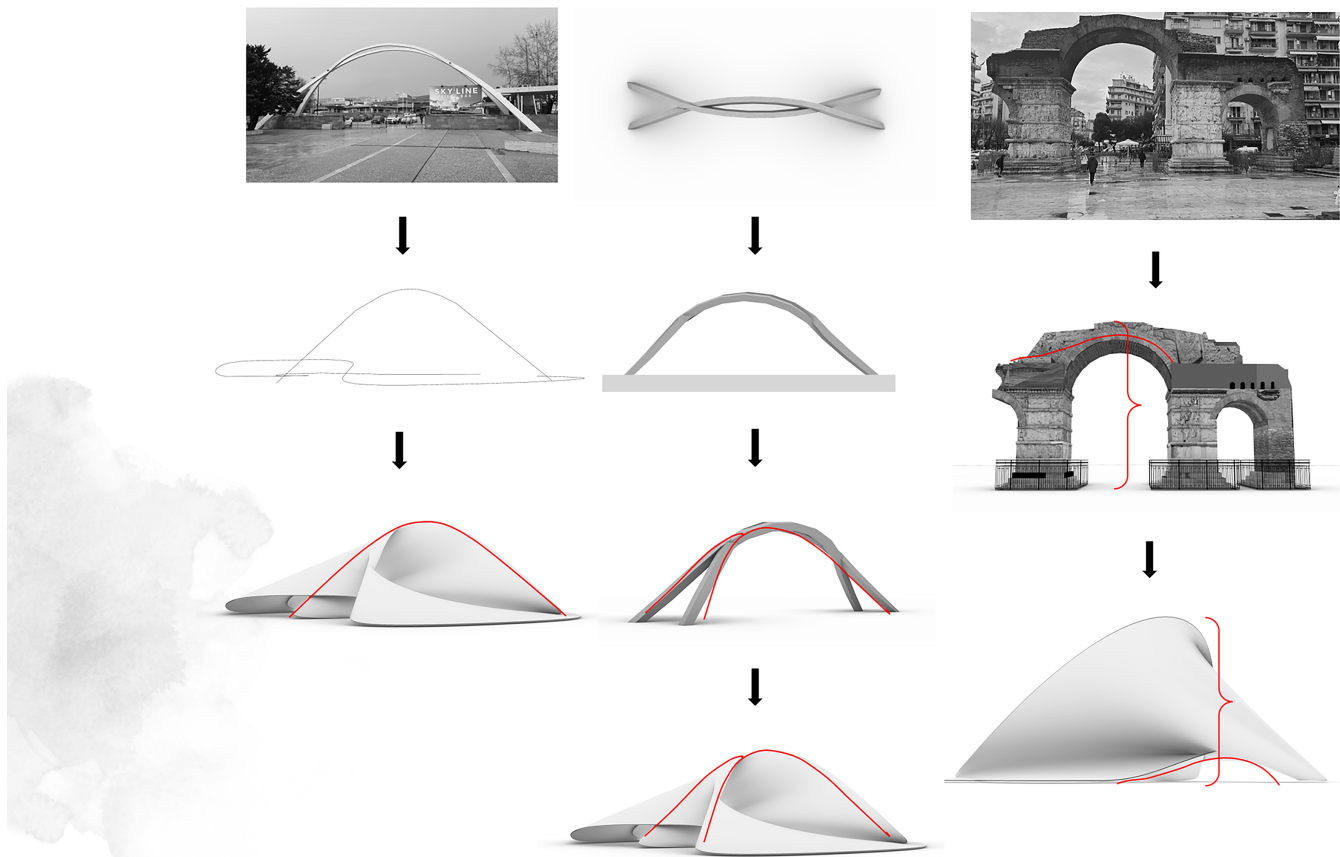




Στη συνέχεια, για την χωροθέτηση του pavilion, αναζήτησα τα ίχνη του τείχους που περνούσε από την πλατεία στα τα όρια της οδού Καλαποθάκη. Το στοιχείο του τείχους που λειτουργούσε ως τεχνητός φραγμός για αιώνες, τώρα μεταμορφώνεται σε έναν χώρο συνάντησης δημιουργίας και κοινωνικοποίησης.

Η έννοια της Πύλης, όπως αναπτύχθηκε στην πόλη με το πέρασμα των αιώνων και έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην αναζήτηση της φόρμας του pavilion. Η κλίμακά του προέρχεται από την Αψίδα του Γαλέριου γνωστή ως "Καμάρα". Επίσης η καμπύλη του πλίνθινου τόξου της «Καμάρας» όπως διασώζεται ακρωτηριασμένη από τις αρχές του προηγούμενου αιώνα, στοιχειοθετεί την καμπύλη της κύριας εισόδου του pavilion. Τα κυρίαρχα στοιχεία της γεωμετρίας της σύνθεσης προέρχονται από την Πύλη της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης, από όπου πήγασαν οι βασικές χαράξεις για τις καμπύλες που απαρτίζουν το pavilion.

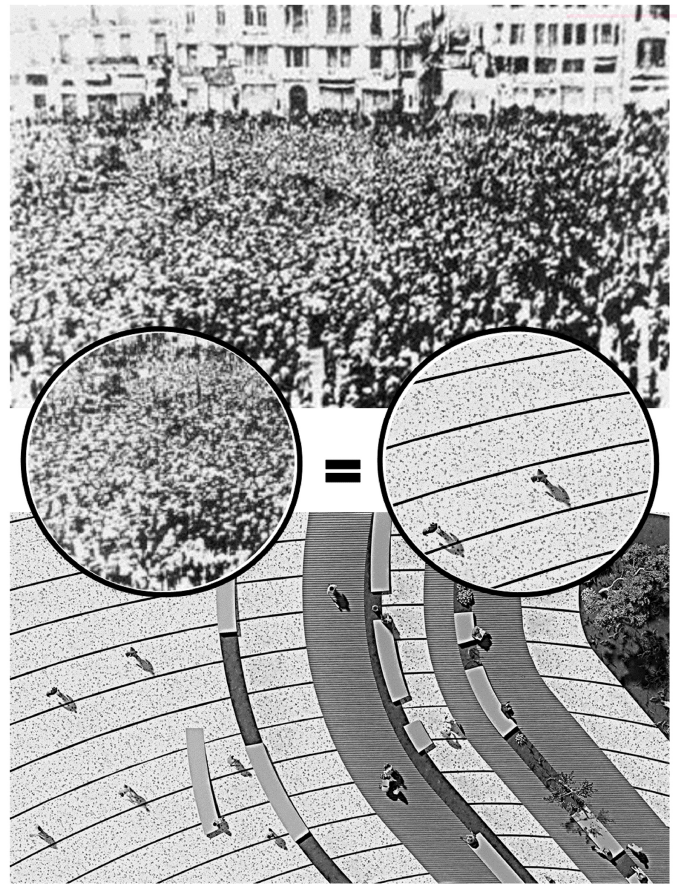
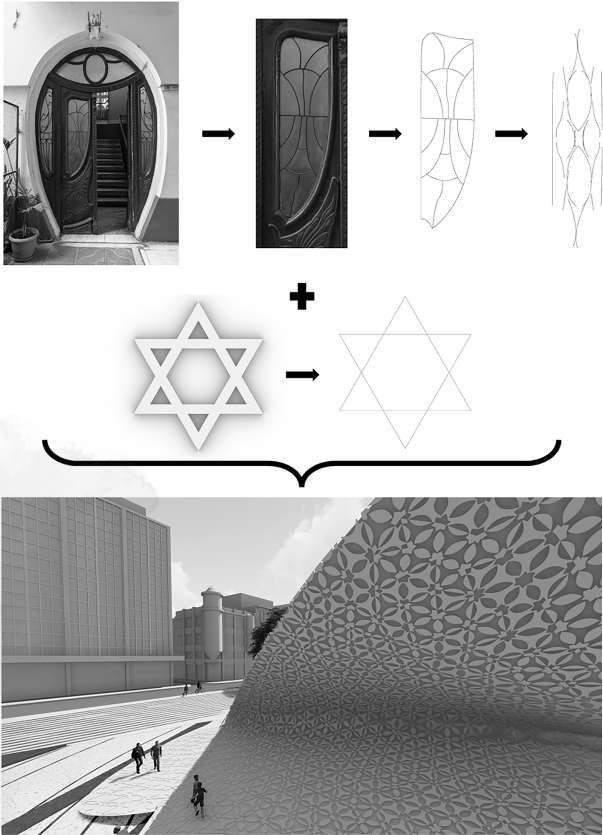




Η παραβολική κατασκευή αναδύεται από το έδαφος, σαν ανάμνηση. Έχει ένα μπροστινό τμήμα ανοιχτό προς τη θάλασσα, το οποίο είναι προσβάσιμο σε όλους για να περπατήσουν και να καθίσουν. Επίσης, αυτό το πεπλατυσμένο τμήμα μπορεί να είναι χώρος για εκδηλώσεις, για συναυλίες, για ερασιτέχνες καλλιτέχνες και μουσικούς αλλά και χώρος παιχνιδιού για τα παιδιά.

Μία άλλη πύλη της πόλης δημιούργησε την έμπνευση για την υλικότητα της κύριας όψης του pavilion μαζί με το κύριο σύμβολο των εβραίων, το άστρο του Δαβίδ. Η μία από τις πόρτες εισόδου του «Βοσπόριου Μεγάρου», ενός κτιρίου που κατασκευάστηκε το 1924, με τα εκλεκτικιστικά διακοσμητικά της στοιχεία, αποτέλεσε την βασική τυπολογία. Μέσα από την ανασύνθεσή των διακοσμητικών στοιχείων που συνδυάστηκαν με το εβραϊκό σύμβολο, προέκυψε το τελικό μοτίβο της επιδερμίδας του pavilion.

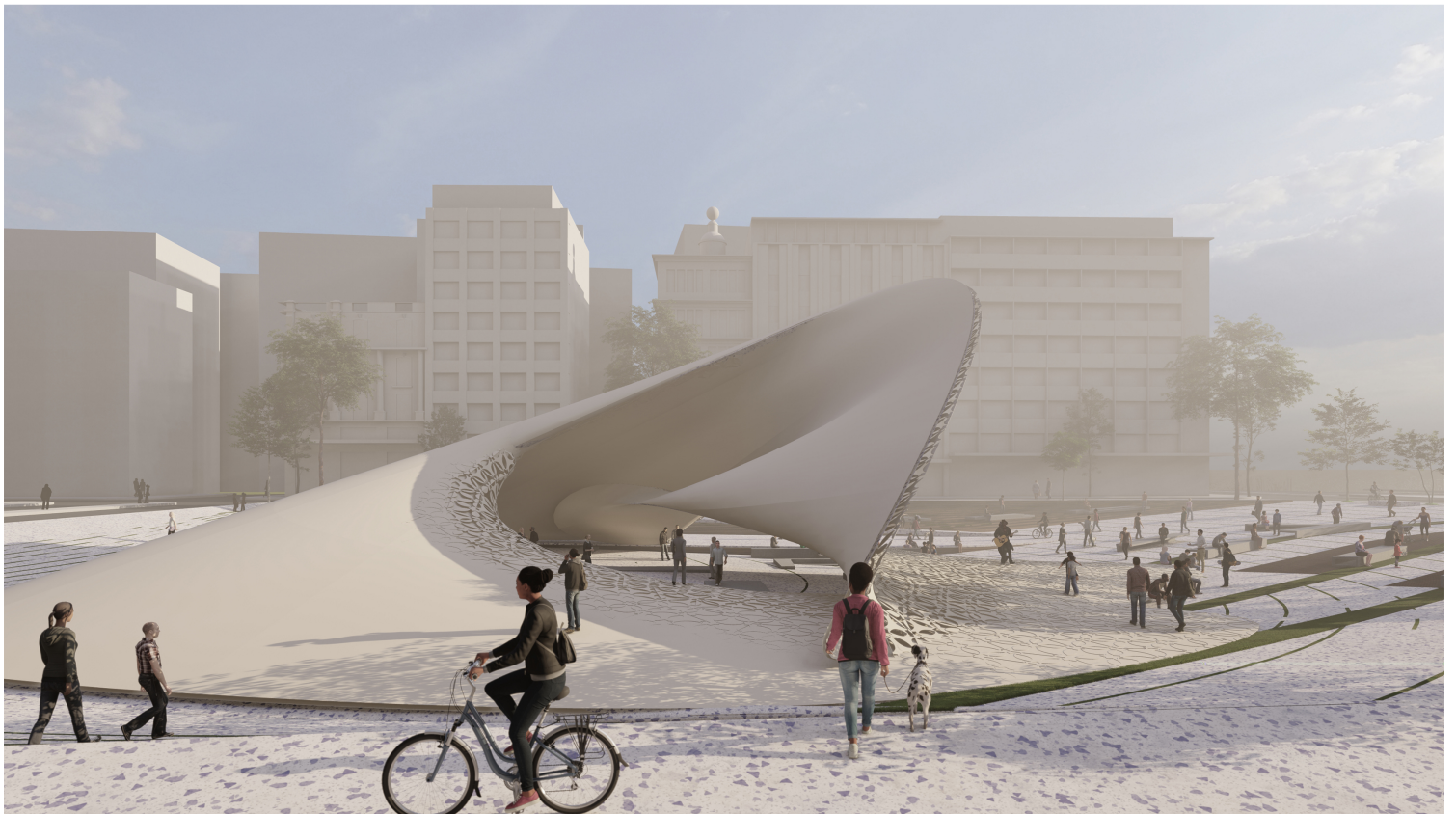
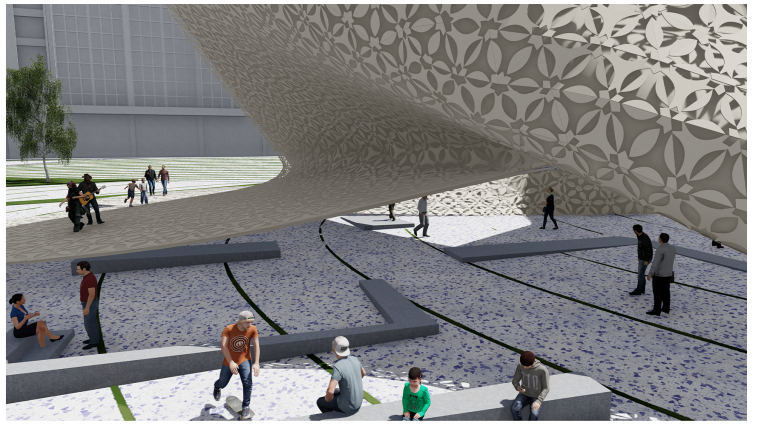




Η κυματοειδής φόρμα του παβίλιον εμπνέεται επίσης από την θάλασσα που έφτανε ως την περιοχή της σημερινής πλατείας τον δέκατο ένατο αιώνα. Το στοιχείο της θάλασσας είναι καθοριστικό τόσο στον σχεδιασμό του γύρω αστικού χώρου όσο και στις προτάσεις αναδιαμόρφωσης των όψεων που γίνονται μέσα από την ηλεκτρονική εφαρμογή.

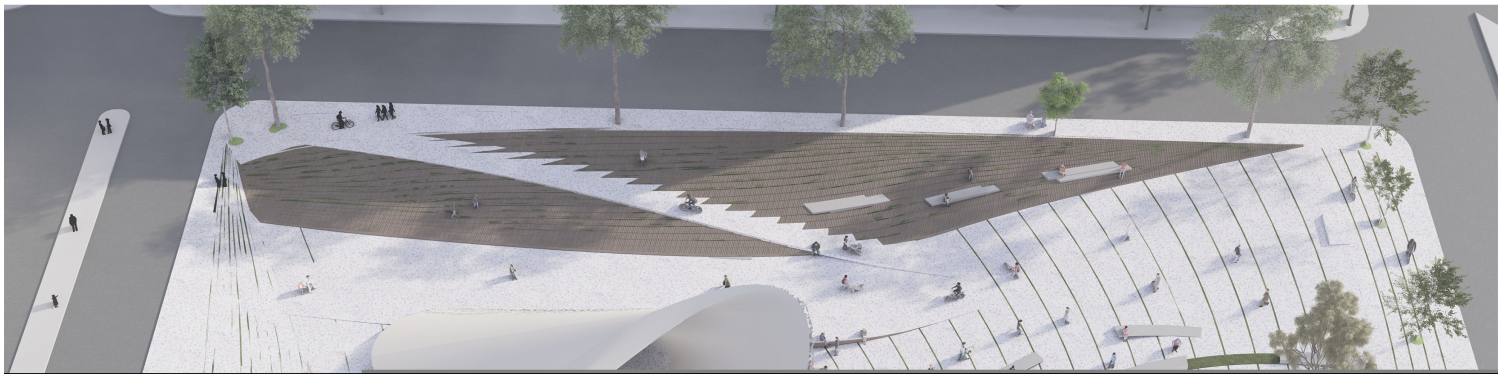
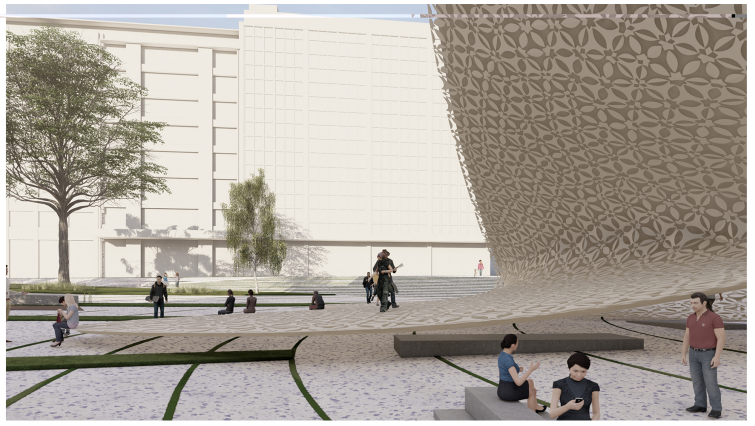
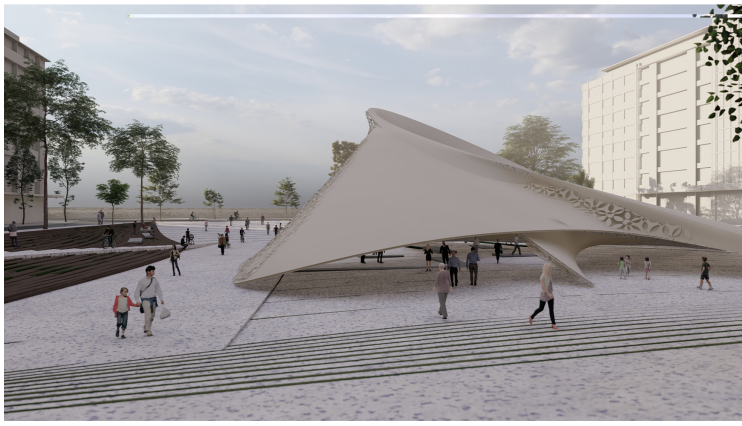
Ανασύρωντας μια αεροφωτογραφία από τις μέρες της πυρκαγιάς, προκρίθηκε η ανάδειξη ενός άλλου στοιχείου της πρόσφατης ιστορικής μνήμης της πόλης, που δεν είναι άλλο από τα απομεινάρια των καμένων κτιρίων της περιοχής μελέτης. Κρατώντας κάποιες γεωμετρίες από τα ίχνη αυτών των ερειπίων, προέκυψαν οι βασικές χαράξεις για ένα μέρος του αστικού εξοπλισμού όπως καθιστικά ή ακόμα και μονοπάτια ή ράμπες διέλευσης.





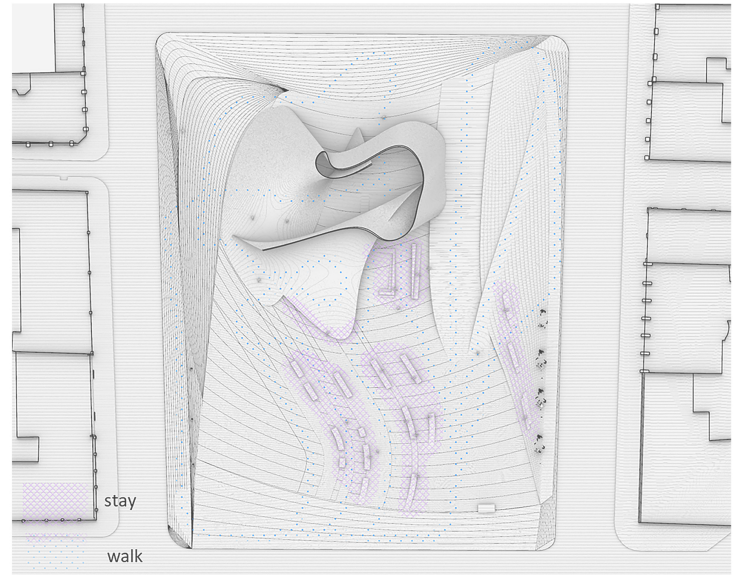
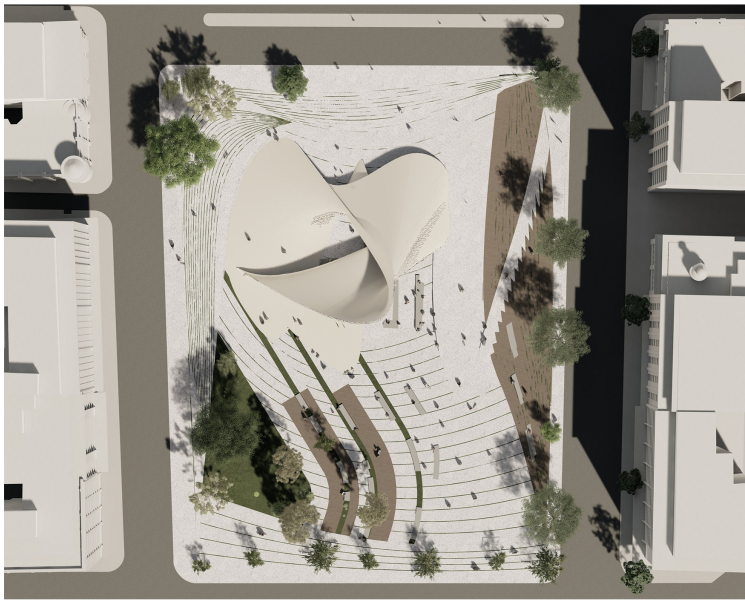
Εκτός από τις κύριες γραμμές που καθορίζουν τον αστικό σχεδιασμό της πλατείας και πηγάζουν από τις γραμμές που σχηματίζουν οι Εβραίοι, μια δικτυωτή εναλλαγή μεταξύ λωρίδων πράσινου και χυτευμένου συμπαγούς υλικού αναπτύσσεται στο δάπεδο της πλατείας. Το δικτυωτό μοτίβο παραπέμπει στα δίκτυα των ψαράδων του δέκατου ένατου αιώνα που άφησαν τις βάρκες τους στην περιοχή. Η εναλλαγή του δικτυωτού μοτίβου δημιουργεί περιοχές καθιστικών, αλλά και μεγαλύτερων ζωνών πρασίνου.





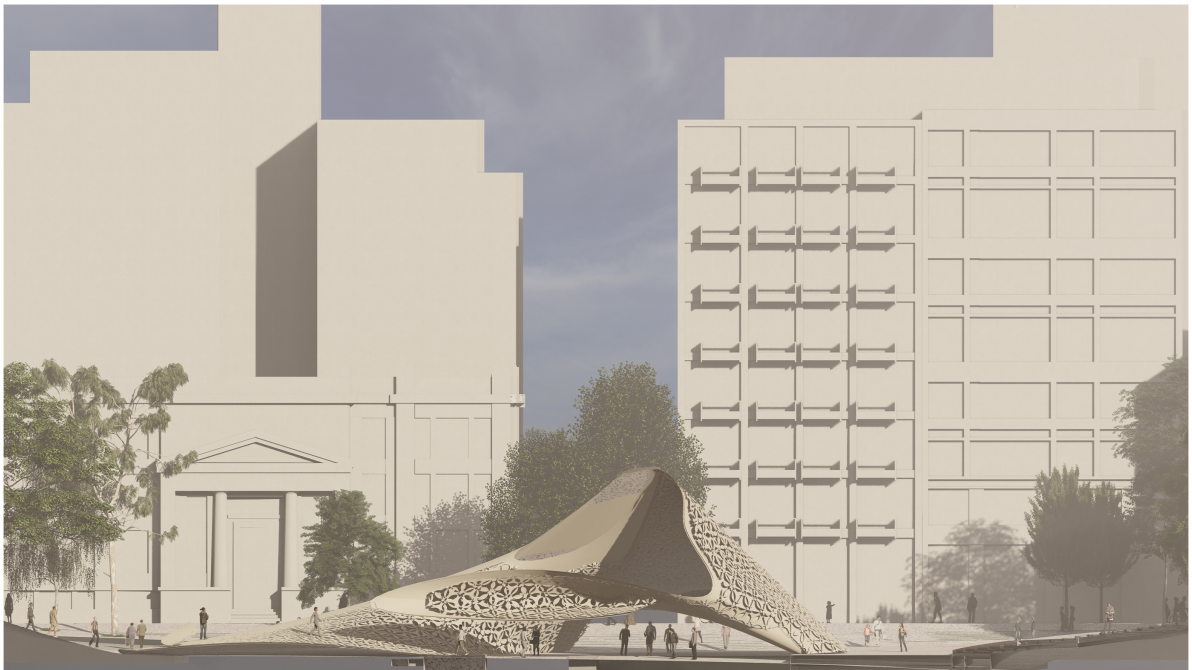
Η επιλογή του χυτού υλικού που κυριαρχεί στην πλατεία είναι μωσαϊκό με την διασπορά των αμέτρητων ψηφίδων στο δάπεδο να παραπέμπει στους χιλιάδες εργάτες που κατέκλυσαν την πλατεία στην μεγαλειώδη απεργία του 1936.





Η πρόσβαση στην πλατεία και το περίπτερο γίνεται από κάθε κατεύθυνση εξασφαλίζοντας πολλαπλές ζώνες κίνησης για όλους με ράμπες. Οι άξονες κίνησης οδηγούν κυρίως σε εξωτερικούς και εσωτερικούς χώρους, σε σημεία ανάπαυσης και ζώνες πρασίνου.



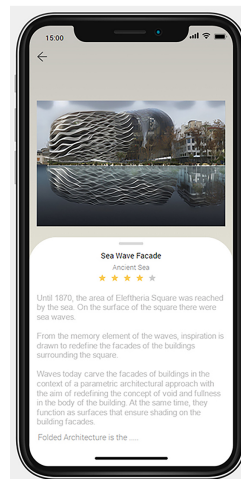
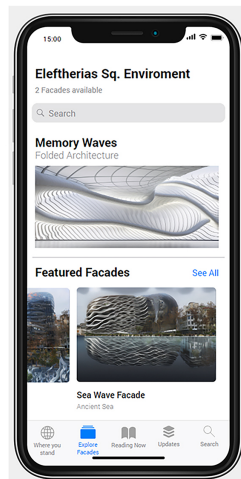
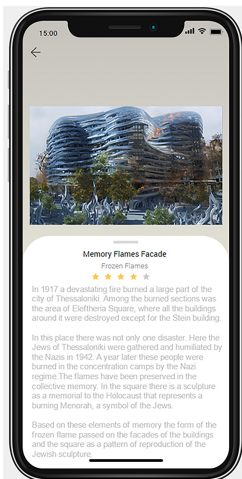
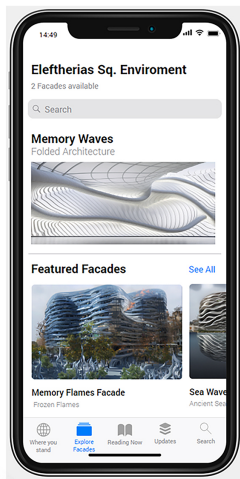


Παράλληλα με το κομμάτι της συμβατικής σχεδίασης, προτείνεται ο ανασχεδιασμός των όψεων ορισμένων κτιρίων της πλατείας μέσα από εικόνες που δημιουργήθηκαν από προτροπές σε πλατφόρμες τεχνητής νοημοσύνης. Τα αποτελέσματα των πειραματισμών ενσωματώνονται στο περιβάλλον μέσω μιας ψηφιακής εφαρμογής που δίνει πληροφορίες για στοιχεία της μνήμης, όπως για παράδειγμα η πυρκαγιά του 1917 ή ο διωγμος των Εβραίων το 1942, αλλά και στοιχεία της καθημερινής ζωής του παρελθόντος, όπως τα πανιά των ψαράδων της παλιάς εποχής, το κύμα της θάλασσας που υπήρχε στον χώρο της πλατείας.

Ταυτόχρονα, παρουσιάζεται το ψηφιακό περιβάλλον μιας άλλης εφαρμογής επαυξημένης πραγματικότητας που προτείνει εναλλακτικές προσόψεις σε κάποια κτίρια γύρω από την πλατεία, απλά στρέφοντας κάποιος την κινητή συσκευή του προς αυτά.

Ο χρήστης, λόγω των ερεθισμάτων που λαμβάνει από στοιχεία του αστικού σχεδιασμού, θα έχει το έναυσμα μέσα από τις δύο εφαρμογές να δει τις εναλλακτικές όψεις που προτείνονται για τα γύρω κτίρια, αλλά και τα ιστορικά στοιχεία των αναφορών που συνθέτουν τη βασική ιδέα του επανασχεδιασμού των προσόψεων.

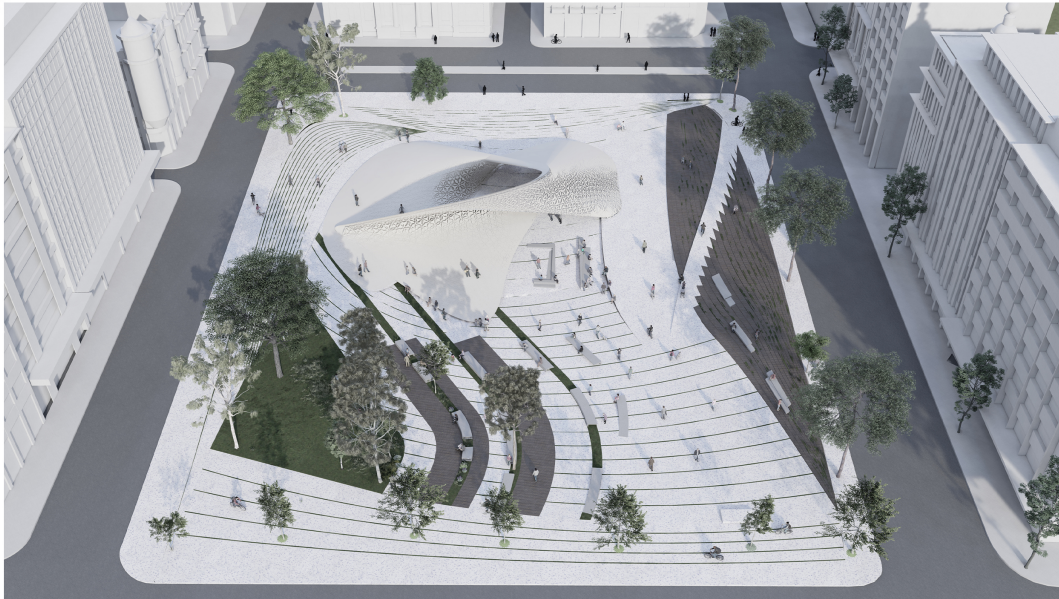
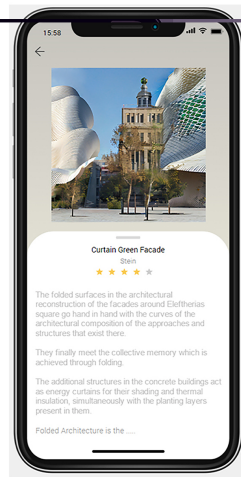
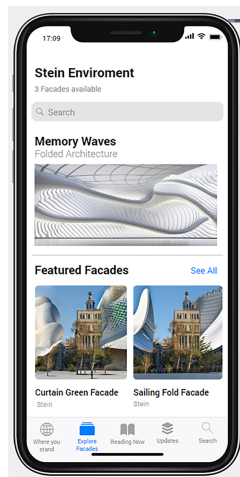
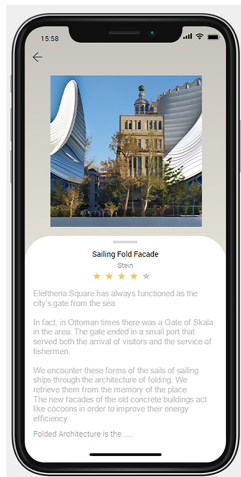
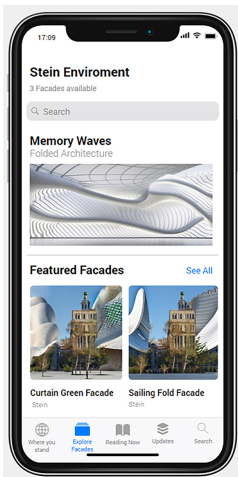




Για παράδειγμα, τα ίχνη των ερειπίων της φωτιάς που έγιναν αστικός εξοπλισμός και στοιχεία στο δάπεδο του ravilion συνδέονται με τις εναλλακτικές προσόψεις που ονομάζονται «παγωμένες φλόγες». Η καταστροφή της περιοχής από την φωτιά συνδέεται νοηματικά με την καταστροφή των Εβραίων.

Σε αυτό το μέρος δεν έγινε μόνο μία καταστροφή. Ένα χρόνο μετά την ταπείνωση των Εβραίων στην Πλατεία Ελευθερίας, αυτοί οι άνθρωποι κήκκαν στα στρατόπεδα συγκέντρωσης από το ναζιστικό καθεστώς. Οι φλόγες έχουν διατηρηθεί στη συλλογική μνήμη. Στην πλατεία υπάρχει ένα γλυπτό ως μνημείο του Ολοκαυτώματος που αναπαριστά μια φλεγόμενη Μενώρα, σύμβολο των Εβραίων. Με βάση αυτά τα στοιχεία μνήμης η μορφή της παγωμένης φλόγας πέρασε στις προσόψεις των κτιρίων και στην περιοχή της πλατείας ως πρότυπο που αναπαράγει το γλυπτό που είναι αφιερωμένο στις διώξεις των Εβραίων.





Από την άλλη, η κυματιστή μορφή του περιπέτρου παραπέμπει στο στοιχείο της θάλασσας και των κυμάτων. Στην περιοχή που βρίσκεται η πλατεία Ελευθερίας υπήρχε θαλάσσια σύνδεση από παλιά. Στην επιφάνεια της πλατείας υπήρχαν θαλάσσια κύματα. Τα κύματα χαράζουν αυτή τη στιγμή τις προσόψεις των κτιρίων στο πλαίσιο μιας παραμετρικής αρχιτεκτονικής προσέγγισης που στοχεύει στον επαναπροσδιορισμό της έννοιας του κενού και του πλήρους στο σώμα του κτιρίου. Παράλληλα οι κυματοειδείς όγκοι λειτουργούν ως επιφάνειες που παρέχουν σκίαση στις όψεις των κτιρίων.

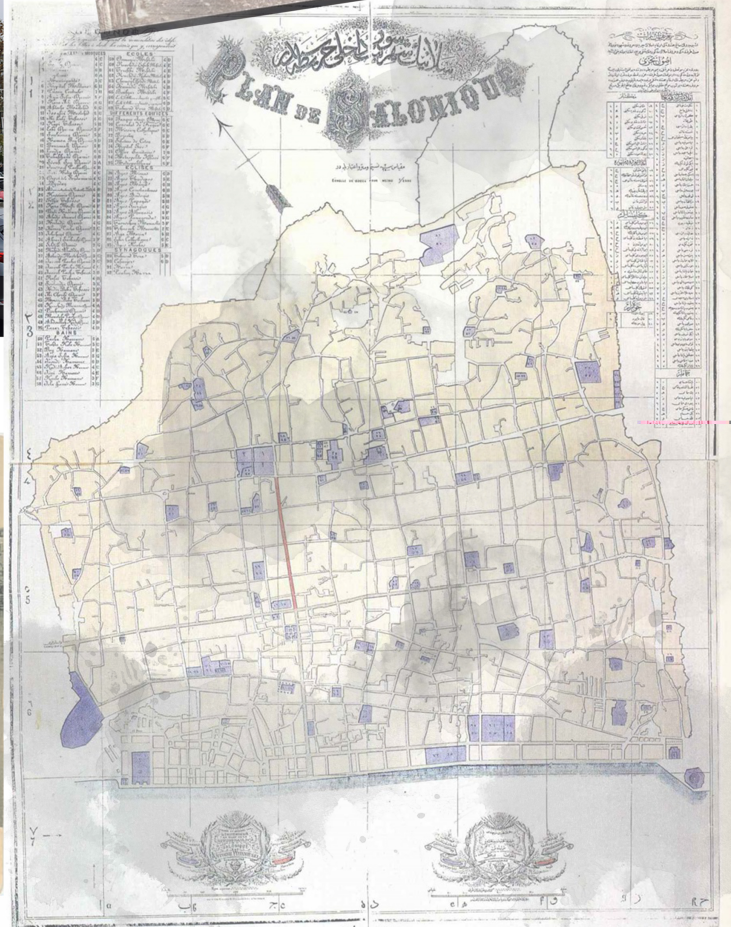
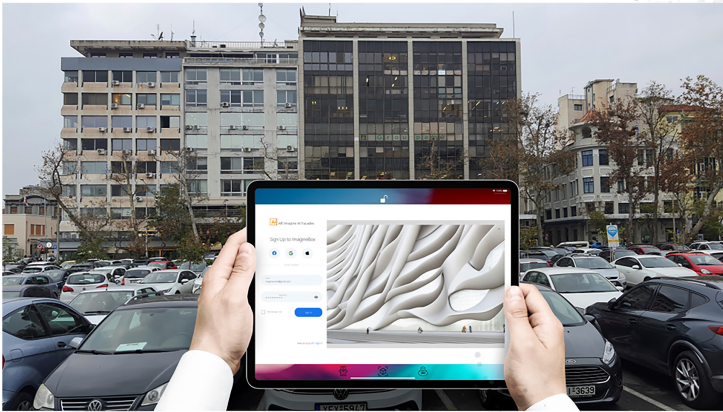




Τέλος, η ζωή των ψαράδων της παλιάς εποχής σχετίζεται με το δικτυωτό σχέδιο στο πάτωμα της πλατείας, που παραπέμπει στα δίκτυα των ψαράδων. Μάλιστα, στην οθωμανική εποχή υπήρχε και η λεγόμενη «Πύλη της Σκάλας» στην περιοχή. Η πύλη κατέληγε σε ένα μικρό λιμανάκι που εξυπηρετούσε τόσο την άφιξη των επισκεπτών όσο και την εξυπηρέτηση των ψαράδων.



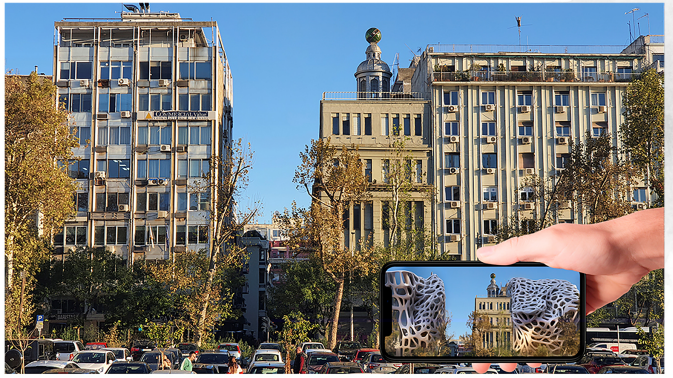
## AR application



Βρίσκουμε αυτές τις μορφές των πανιών των ιστιοφόρων μέσα από την αρχιτεκτονική της αναδίπλωσης. Τα ανασύρουμε από τη μνήμη του τόπου. Οι νέες προσόψεις παλαιών κτιρίων από σκυρόδεμα λειτουργούν ως κουκούλια για τη βελτίωση της ενεργειακής τους απόδοσης, για πιο αποτελεσματική σκίαση κ.λπ.

Με αυτόν τον τρόπο η περιοχή της πλατείας Ελευθερίας μετατρέπεται σε εικονική πύλη στην ιστορική και συλλογική μνήμη αυτού του τμήματος της πόλης.





Μπορείτε να δείτε ολόκληρη την εργασία, [εδώ](#).